FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT MARCO DARMON

fremsat den 25. marts 1992 *

Hr. afdelingsformand,
De herrer dommere,

1. Med det præjudicielle spørgsmål, som Arkitektforeningens Franskprogede Ankenævn (Conseil d'appel d'expression française de l'ordre des architectes), Bruxelles (herefter benævnt »Ankenævnet«), har forelagt, anmodes Domstolen endnu engang om at fortolke Rådets direktiv 85/384/EØF af 10. juni 1985 om gensidig anerkendelse af eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser inden for arkitekturområdet, herunder om foranstaltninger, som skal lette den faktiske udøvelse af retten til etablering og fri udveksling af tjenesteydelser (herefter benævnt »direktivet«) [1].

2. Bauer, der er tysk statsborger, fik den 9. februar 1989 fra Fachhochschule Stuttgart i Tyskland udstedt eksamensbevis for arkitektuddannelse med overskriften »Diplom-Ingenieur (F-H) Fachrichtung Architektur«. Dette eksamensbevis vedrørte eksamen efter fire års studier, herunder to praktiksemestre (Praxissemester).

3. Bauer, der bor i Belgien, ansøgte om optagelse på fortegnelsen over arkitekter på prøve i Provinsen Brabant's Arkitektforening, hvilken den 26. juni 1990 blev afslået af Arkitektrådet [2] med den begrundelse, at hans eksamensbevis ikke var i overensstemmelse med reglerne i direktivet [3].

4. Ankenævnet har med det nedenfor gengivne spørgsmål anmodet Domstolen om en afgørelse af, hvad der skal forstås ved »en uddannelse af fire års varighed«, jf. direktivets artikel 11. Spørgsmålet lyder således: »Skal direktivets artikel 11, litra a), tredje led, fortolkes således, at en uddannelse af fire års varighed, hvori indgår to obligatoriske praktiksemestre under tilsyn af 'Fachhochschule' Stuttgart, udgør en studietid på fire år?«

5. Det er ubestridt [4], at Bauer, der påbegyndte arkitektstudiet den 9. marts 1984, kunne påberåbe sig den ifølge direktivets artikel 10 gældende *overgangsordning*, som omfatter samtlige statsborgere fra Fællesskabet, der har påbegyndt deres studier senest i det tredje akademiske år efter direktivets meddelelse (august 1985).

6. I direktivets kapitel III, der bærer overskriften »Eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser, der giver adgang til virksomhed inden for arkitekturområdet i medfør af opnåede rettigheder eller eksisterende nationale bestemmelser«, er der nemlig etableret en overgangsordning, der omhyggeligt må holdes adskilt fra *den endelige ordning*, som reguleres i direktivets kapitel II, der bærer overskriften »Eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser, som giver adgang til virksomhed inden for arkitekturområdet under stillingsbetegnelsen arkitekt«.

* Originalsprog: fransk.

1 — EFT L 223, s. 15.

2 — Der hermed efter klage stadfæstede en tidligere afgørelse af 30.3.1990.

3 — Jf. afgørelsen fra det forelæggende nævn, s. 2.

4 — Jf. samme afgørelse.

7. Den endelige ordning indeholder ganske vist ikke en harmonisering af uddannelserne, men fastlægger dog de kriterier, på grundlag af hvilke disse kan anerkendes; kapitel II indeholder ikke en fortegnelse over de eksamensbeviser, som medlemsstaterne skal anerkende, men påbyder gensidig anerkendelse af eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser, der opfylder de kriterier, som er fastlagt i direktivets artikel 3 og 4.

8. Ud over de i artikel 3 opstillede krav til indholdet af undervisningen — der i lige grad skal tage hensyn til de teoretiske og praktiske sider ved arkitekturuddannelse og sikre de her henhørende færdigheder — stilles der i artikel 4 et krav til uddannelsens samlede varighed. Efter denne artikels stk. 1, første afsnit, litra a), skal uddannelsens samlede varighed enten være på *mindst fire års fuldtidsstudium* på et universitet eller en tilsvarende læreanstalt eller mindst sekst års studium på et universitet eller en tilsvarende læreanstalt, hvoraf mindst tre år skal være fuldtidsstudium. I andet afsnit i samme artikel bestemmes som en undtagelse, at uddannelsen i Forbundsrepublikken Tyskland på »Fachhochschulen«, der er en treårig uddannelse, opfylder kravene ifølge direktivet, når denne uddannelse suppleres med fire års erhvervserfaring i nævnte medlemsstat.

9. I sagen Nationale Raad van de Orde van Architecten mod Ulrich Egle (herefter benævnt »Egle«)[5] var sagsøgeren i hovedsagen indehaver af et eksamensbevis udstedt af Fachhochschule Konstanz efter fire års studium, herunder to praktiksemestre, og ansøgte om at blive optaget i register for Raad van de Orde van Architekten i provinsen Limburg, netop under påberåbelse af artikel 4, stk. 1, første afsnit, litra a). Ansøgningen blev afslået bl.a. med den begrundelse, at den pågældendes eksamensbevis ikke opfyldte betingelserne ifølge direktivet.

10. Domstolen, der fik forelagt spørgsmålet om, hvorvidt en sådan uddannelse opfyldte kriterierne ifølge artikel 4, nåede til det resultat, at nævnte artikel »skal fortolkes således, at en uddannelse af en varighed på fire år, som omfatter praktiksemestre, der tilrettelægges og ledes af en Fachhochschule, skal anses for et fireårigt fuldtidsstudium«[6].

11. Hvad angår overgangsordningen er det i artikel 10 bestemt, at medlemsstaterne *anerkender* de i artikel 11 omhandlede eksamensbeviser og giver dem samme gyldighed på deres respektive områder som de eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser inden for arkitekturområdet, som de selv udsteder.

12. De i artikel 11 nævnte tyske eksamensbeviser er bl.a. eksamensbeviser udstedt af Fachhochschulen, arkitektafdelingen, hvorved det præciseres, at når disse vedrører studier på under fire, men mindst tre år, kræves mindst fire års erhvervserfaring[7]. Modsætningsvis følger heraf, at når uddannelsen omfatter fire års studier, stilles der ikke krav om erhvervserfaring[8]. I overgangsordningens sammenhæng gælder altså tre forskellige regelsæt for eksamensbeviser udstedt af Fachhochschulen:

5 — Dom af 21.1.1992 (sag C-310/90, Sml. I, s. 177).

6 — Samme dom, i konklusionen.

7 — Ligesom tidligere bemærkes, at formuleringen er enslydende med formuleringen i direktivets artikel 4, stk. 2.

8 — Jf. mit forslag til afgørelse i nævnte Egle-sag, punkt 18 og 21.

— Når studietiden er på under tre år, er medlemsstaterne ikke forpligtet til at anerkende eksamensbeviset.

— Såfremt studietiden er på under fire år, men ikke mindre end tre år, skal eksamensbeviset for at opnå anerkendelse ledsages af en attest, der godtgør fire års erhvervserfaring.

— Når studietiden er på mindst fire år, skal medlemsstaterne anerkende eksamensbeviset.

13. Det bemærkes, at eksamensbeviser, der indehaves af personer omfattet af kapitel III, som har studeret i tiden forud for direktivets ikrafttræden, logisk nok er undergivet mindre strenge betingelser end de i artikel 4 fastlagte betingelser. Således kræves det ikke inden for overgangsordningen, at der har været tale om *fuldtidsstudier.*

14. For overgangsordningen er der i direktivet fastsat *kriterier.* Det tilkommer den medlemsstat, på hvis område der ansøges om anerkendelse som registreret arkitekt, at efterprøve, om det eksamensbevis, ansøgeren påberåber sig, opfylder disse kriterier: »Værtsstaten« råder over et skøn.

15. Omvendt indeholder kapitel III en fortegnelse over de eksamensbeviser, som medlemsstaterne *skal anerkende uden at efterprøve, om de opfylder kriterierne ifølge artikel 3 og 4*[9]. »Værtsstaten« er bundet af opregningen i artikel 11[10]. I direktivets artikel 10 anføres det i øvrigt, at disse eksamensbeviser ikke nødvendigvis opfylder »mindstekravene for de i kapitel II nævnte beviser«.

16. Et eksamensbevis fra en Fachhochschule skal således anerkendes uden betingelser, når der er tale om bevis for en uddannelse af fire års varighed.

17. Spørgsmålet er nu, om den fireårige uddannelse ved skolen i Stuttgart, der omfatter to praktiksemestre, opfylder betingelsen herom, og mere specielt om disse praktiksemestre er en del af »studietiden«, jf. artikel 11. Og det er dette spørgsmål, det forelæggende nævn har stillet.

18. Lad det straks være sagt, at det resultat, Domstolen nåede til i Egle-dommen samt den tilsyneladende inkonsekvens i at anerkende praktiksemestrene som en del af studietiden, når det gælder den endelige ordning, men ikke når det gælder overgangsordningen — selv om denne er mindre krævende — udelukker enhver tvivl i så henseende.

9 — Henvisningen i artikel 11, litra a), tredje led, til artikel 4, stk. 1, andet afsnit, har alene til formål at fastlægge de betingelser, som eksamensbeviser, der dokumenterer en erhvervserfaring i Forbundsrepublikken Tyskland på fire år i tilfælde, hvor uddannelsen har en varighed på tre år, skal opfylde. Det er ikke hermed meningen, at de materielretlige krav ifølge artikel 4 også skal gælde for de i artikel 11 nævnte eksamensbeviser.

10 — Vedrørende omfanget af værtsstatens beføjelser i denne forbindelse skal jeg henvise til mit forslag til afgørelse i sag 130/88, Van de Bijl, punkt 13-17 (dom af 27.9.1989, Sml. s. 3039), vedrørende omfanget af værtsstatens kontrol, når tilladelsen til at udøve selvstændig erhvervsvirksomhed gives på grundlag af en attestation for erhvervsudøvelsen, der udstedes af den kompetente myndighed i oprindelsesstaten. Domstolen nåede til det resultat, at kontrollen af denne attestations gyldighed i værtsmedlemsstaten kun kunne angå spørgsmålet om, hvorvidt attestationen indeholdt en påviselig urigtighed (jf. nævnte dom, præmis 22 og 27).

19. I det foreliggende tilfælde har som nævnt klageren i hovedsagen studeret til arkitekt på Fachhochschule Stuttgart. For denne undervisningsinstitution gælder *de samme regler* som for Fachhochschule Konstanz, hvor sagsøgeren i hovedsagen i Eglesagen havde studeret, nemlig Baden-Württemberg's lov af 4. juni 1982 om Fachhochschulen [11], hvis § 31, stk. 3, indeholder følgende bestemmelse: »Principielt er studietiden ved en Fachhochschule på *fire år*. Studiet omfatter normalt tre års studier på Fachhochschule og to semestres erhvervserfaring (Praxissemester)« [12].

20. I mit forslag til afgørelse i Egle-sagen nåede jeg til det resultat [13], at praktiksemestrene, når de gennemførtes under skolens tilsyn, var en uadskillelig del af studiet ved en Fachhochschule og derfor måtte medregnes ved fastlæggelsen af studiernes varighed (fire år). Domstolen fulgte i sin dom dette synspunkt.

21. Jeg skal derfor her indskrænke mig til nogle få bemærkninger til de nye argumenter, klageinstansen i hovedsagen har fremført.

22. Et praktiksemester er ikke en faglig virksomhed uden forbindelse med studiet [14], med tværtimod, som det bestemmes i § 7 i studie- og eksamensordningen for Fachhochschule Stuttgart [15], en *uadskillelig del* af studiet.

23. Dette princip anfægtes ikke af, at en tidligere uddannelse eller erhvervsvirksomhed kan medregnes ved beregningen af et praktiksemesters længde. For ud over at medregningen af en tidligere uddannelse forudsætter godkendelse fra Fachhochschule, kan der kun blive tale om, at den afløser det første praktiksemester. Endvidere er det kun som en »undtagelse«, at en tidligere erhvervsmæssig beskæftigelse kan erstatte det andet praktiksemester, og betingelsen herfor er, at denne virksomhed har varet flere år og har ført til erhvervelse af en fuldstændig uddannelse [16].

24. For et praktiksemester, hvormed en lærer ved skolen fører tilsyn [17], skal der ikke blot udstedes »uddannelsesattester« (Ausbildungsnachweise), men desuden en »godkendelse« (Anerkennung), og den studerende kan ikke afslutte studiet, uden at være i besiddelse af disse attester [18].

25. Endvidere er den omstændighed, at der på skolen findes et praktikantkontor, samt den præcision, hvormed denne regulerer praktiksemestrene, efter min mening et bevis for, at praktiksemestrene ikke lader sig adskille fra det øvrige studieforløb.

11 — Jf. bilag 9 til stævningen, se første afsnit om lovens anvendelsesområde.

12 — Ibidem.

13 — Jf. punkt 11-16.

14 — Jf. klageinstansens indlæg, s. 10.

15 — Bilag 2 til klagen.

16 — Jf. kapitel 5.4.2 h) i de særlige bestemmelser i studieordningen, bilag 2 til klagen.

17 — Jf. bilag 10 til klagen.

18 — § 7, punkt 5, i de almindelige bemærkninger til studieordningen, bilag 2 til klagen; jf. endvidere kapitel 5.2, femte afsnit, i de særlige bestemmelser hertil.

26. Endelig gælder der som nævnt ifølge artikel 11, litra a), tredje led, andre regler for de arkitektuddannelser af tre års varighed, der gives på Fachhochschulen. Disse anerkendes kun, når vedkommende herudover har fire års erhvervserfaring.

27. I Egle-dommen udtalte Domstolen imidlertid følgende vedrørende artikel 4, stk. 1:

»Dette krav om erhvervserfaring, som gælder for treårige uddannelser, har imidlertid ingen mening, såfremt uddannelser, der omfatter fire års studier, ligeledes er omfattet af denne bestemmelses anvendelsesområde. Såfremt fællesskabslovgiver havde villet indbefatte alle de arkitektuddannelser deri, som tilbydes ved Fachhochschulen i Tyskland, ville man ikke have sondret efter, om de var af tre eller fire års varighed« [19].

28. Jeg skal derfor foreslå Domstolen at besvare det forelagte spørgsmål således:

»Artikel 11, litra a), tredje led, i Rådets direktiv 85/384/EØF af 10. juni 1985 om gensidig anerkendelse af eksamensbeviser, certifikater og andre kvalifikationsbeviser inden for arkitekturområdet, herunder om foranstaltninger, som skal lette den faktiske udøvelse af retten til etablering og fri udveksling af tjenesteydelser, skal fortolkes således, at en uddannelse af fire års varighed, der omfatter to praktiksemestre under tilsyn af en Fachhochschule som omhandlet i bestemmelsen, skal anses for at være fire års studier, jf. bestemmelsens ordlyd.«

19 — Jf. nævnte Egle-dom, præmis 14.